

Στυλιανός Αλεξίου

ΤΟΥ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗ ΓΕΩΡΓΟΥΔΗ

Η Κρητική αναγεννησιακή πολιτισμική δημιουργία είναι ο φωτεινός μεταβυζαντινός διασταθμός στην ιστορική διαδρομή του Ελληνισμού, αντλώντας στοιχεία από την πλούσια βυζαντινή παράδοση και την ευρωπαϊκή Αναγέννηση. Ταυτόχρονα όμως αποτελεί θεμελιώδες υπόβαθρο του νεοελληνικού πολιτισμού και όπως πιστεύει ένας από τους εγκυρότερους διεθνώς μελετητές του εν λόγω φαινομένου, ο **Στυλιανός Αλεξίου**, η κρητική λογοτεχνία αυτής της περιόδου προβάλλει μία οικουμενική διάσταση των αξιών του ανθρώπου, ενώ συγχρόνως συνέβαλλε αποφασιστικά στη συγκρότηση της συλλογικής αυτογνωσίας και της εθνικής ταυτότητας.

Ως γνωστό κορυφαία έργα της Κρητικής Λογοτεχνίας όπως ο «Ερωτόκριτος» τραγουδιόνταν μέχρι πρόσφατα σε όλο το νησιωτικό ελληνικό χώρο και στην Πελοπόννησο.

Ποιητική αναβάλαση αυτού του πνευματικού κλίματος στην εποχή μας, ο Στυλιανός Αλεξίου, θεωρεί τον **Γιώργη Ψυχουντάκη**, ο οποίος αν και απόφοιτος του Δημοτικού σχολείου μετέφρασε υποδειγματικά τον Όμηρο, μέσω της ρίμας του Κορνάρου.

Ο Στυλιανός Αλεξίου, μια πολυεπίπεδη πνευματική προσωπικότητα με πολυσήμαντη κοινωνική και πολιτιστική προσφορά, (από την οικογένεια της Ελλάς Αλεξίου και της Γαλάτειας Καζαντζάκη) γεννήθηκε στο Ηράκλειο της Κρήτης στα 1921. Πήρε πτυχίο και διδακτορικό από το Πανεπιστήμιο Αθηνών και ακολούθησε ευρύτερες σπουδές στο Παρίσι (Ecole Normale) και Heidelberg (με υποτροφία Humboldt).

Ως έφορος αρχαιοτήτων στην Κρήτη επεξέτεινε το Μουσείο Ηρακλείου, ίδρυσε τα Μουσεία Χανίων και Αγίου Νικολάου και ανέσκαψε τους τάφους του Λιμένος Κνωσού και τους θολωτούς τάφους του Λέντια. Το βιβλίο του «Μινωικός Πολιτισμός» κυκλοφορεί από χρόνια στις κυριότερες ευρωπαϊκές γλώσσες. Δίδαξε δημόσια βυζαντινή και κρητική λογοτεχνία στο Πανεπιστήμιο Κρήτης από την ίδρυσή του (1977) ως το 1991.

Είναι τώρα ομότιμος καθηγητής του Πανεπιστημίου Κρήτης, αντεπιστέλλον μέλος της Ακαδημίας Αθηνών και επίτιμος διδάκτωρ των Πανεπιστημίων Ραδona και Κύπρου.

Οι κυριότερες φιλολογικές εργασίες του είναι οι κριτικές του «Διγενή Ακρίτα» του «Ερωτόκριτου» και του Σολωμού.

Στα «Γλωσσικά Μελετήματα» του εξετάστηκαν προβλήματα ιστορικής γλωσσολογίας και του νεοελληνικού ετυμολογικού.

• **Κύριε Αλεξίου, η Κρητική Αναγέννηση φαίνεται, με βάση τα νέα ερευνητικά δεδομένα, ότι είναι ένα ολοκληρωμένο πολιτισμικό φαινόμενο με υψηλή δημιουργία σε επίπεδο τέχνης, λογοτεχνίας, μουσικής θεάτρου. Όλα αυτά μάλιστα, χωρίς την ύπαρξη ελληνικού κράτους. Μπορεί σήμερα να γίνει μια αποτίμηση της Κρητικής Αναγέννησης όσον αφορά τη συμβολή της στη συγκρότηση εθνικής ταυτότητας;**

Η τοποθέτηση που κάνετε είναι πολύ σωστή. Πράγματι η αναγεννησιακή Κρήτη δημιούργησε γλώσσα, λογοτεχνία, θέατρο, ζωγραφική (από την οποία προήλθε ο μεγάλος Θεοτοκόπουλος) και μουσική, με τον Λεονταρίτη, που τον αποκάλυψε ο τόσο πρόωρα χαμένος Νίκος Παναγιωτάκης.

Σωστά παρατηρείτε ότι αυτά έγιναν χωρίς την ύπαρξη μιας αυθύπαρκτης και ελεύθερης ελληνικής πολιτείας. Υπήρχε όμως στην Κρήτη μια οικονομικά ακραία αστική ελληνική κοινωνία, στην οποία μετείχαν και οι εξελληνισμένοι Βενετοκρητικοί ευγενείς και αστοί. Ο συννεκτικός δεσμός ήταν η γλώσσα και η λαϊκή παράδοση, καθώς και η μόρφωση, που την ευκόλυνη η επαφή με την Ιταλία.

Η αναγνώριση της σημασίας του πολιτισμού της αναγεννησιακής Κρήτης βοηθεί σήμερα καθοριστικά στη «συγκρότηση εθνικής ταυτότητας» όπως σωστά λέτε. Ο σημερινός μέσος Έλληνας συνειδητοποιεί την Κρητική Αναγέννηση ως βασικό στοιχείο της παράδοσης και της ταυτότητάς του. Τα κρητικά θεατρικά έργα παίζονται και ανατυπώνονται συνεχώς. Το ίδιο συμβαί-

Από την Κρητική

με τον «Ερωτόκριτο».

• Στη διασταύρωση ανατολικών και δυτικών στοιχείων ποιος είναι ο βαθμός αντίληψης πολιτισμικών στοιχείων από το Βυζάντιο;

Η βυζαντινή παράδοση ήταν παρούσα στην Κρητική Αναγέννηση και συνέβαλε, πλάι στα δυτικά στοιχεία, στη διαμόρφωση του πολιτισμού της Κρήτης στον 16ο και τον 17ο αιώνα. Ήταν κυρίως η παράδοση της δημόσιας βυζαντινής λογοτεχνίας, η ηρωική ποίηση του «Ακρίτα» και επίσης το βυζαντινό μυθιστόρημα το γραμμένο σε απλή γλώσσα. Η εξέλιξη του είδους αυτού κατέληξε με γόνιμες ιταλικές επιδράσεις στον «Ερωτόκριτο».

Το βυζαντινό δημοτικό τραγούδι, όπως είχε εξελιχθεί στην Κρήτη, έπαιξε επίσης βασικό ρόλο. Αυτό επέλεξαν οι έντεχνοι ποιητές: καλλιέργησαν και πλούτισαν το ιδίωμα της ομιλουμένης και του δημοτικού τραγουδιού και το διαμόρφωσαν σε λογοτεχνική γλώσσα υψηλής στάθμης στα τέλη του 16ου και στις αρχές του 17ου αιώνα. Οι κύριοι συντελεστές είναι δύο, ο Χορτάτσος και ο Κορνάρος. Βυζαντινά έργα επηρέασαν όμως και τις αρχές της Κρητικής Λογοτεχνίας στην εποχή του Λεονάρδου

«Πολύ πιο Ευρωπαίος, λόγω μεταφ

Αγγέλα Καστρινάκη

Ο Καζαντζάκης είναι ένας πνευματικός δημιουργός, ο οποίος συγκινεί τους αναγνώστες διεθνώς και προβάλλει την Ελλάδα στο παγκόσμιο πολιτιστικό σκηνικό.

«Διαβάζεται με πάθος σε όλη την Ευρώπη και την Αμερική, περισσότερο από όσο στην Ελλάδα —τα τελευταία πενήντα χρόνια», ενώ το έργο του είναι «ένα διαρκές κονταροχτύπημα της ηθικής με την εγκράτεια, με πάντα χαμένη βέβαια την ηθική», πιστεύει η συγγραφέας και επιστημονική συνεργάτιδα του Πανεπιστημίου Κρήτης κ. **Αγγέλα Καστρινάκη**.

Η κ. Καστρινάκη διδάσκει ως ειδική επιστήμων στο Πανεπιστήμιο Κρήτης, έχει πραγματοποιήσει μελέτες για τη λογοτεχνία με επίκεντρο την πεζογραφία, ενώ έχει εκδώσει τις συλλογές διηγημάτων «Εκδρομές με φίλες» (Εστία 1993), «Φιλοξενούμενη» (Εστία 1990), «Οι περιπέτειες της νεότητας» (Καστανιώτης 1995) και «Η φωνή του γενεθλίου τόπου» (Πόλις 1997).

• **Ο Νίκος Καζαντζάκης, ενσωματώνοντας πλευρές από διαφορετικά ή και αντιθετικά ρεύματα σκέψης, δημιούργησε ένα έργο πολυεδρικό, ενδεχομένως και με αντιφάσεις, προβάλλοντας πολλές φορές, ιδιαίτερα στην Ασκητική, ένα χαοτικό πρότυπο σκέψης και δράσης, εναντιωνόμενος έτσι στην κυρίαρχη γραμμική αντίληψη των θετικών επιστημών περί γνώσης, αλλά και στην εκδοχή ενός απόλυτου ορθολογισμού κοινωνικών τάσεων της εποχής του.**

Νομίζετε ότι ο Καζαντζάκης σήμερα επικαιροποιείται, αφού η «θεωρία του χάους», με επίκεντρο τη Φυσική, διαπερνά όλη τη σύγχρονη ριζοσπαστική σκέψη στο χώρο των θετικών επιστημών, με σαφείς ποιοτικές επιπτώσεις στο επιστημονικό, αλλά και συνολικότερα στο κοινωνικό γίγνεσθαι;

— Ο Καζαντζάκης έχει αναμφισβήτητα μια επικαιρότητα, όχι όμως μόνο σήμερα, αφού διαβάζεται με πάθος σε όλη την Ευρώπη και την Αμερική —περισσότερο από όσο στην Ελλάδα— τα τελευταία πενήντα χρόνια. Πρόκειται για ένα αξιοπερίεργο φαινόμενο, κατά τη γνώμη μου. Οφείλεται στον επικό χαρακτήρα κάποιων έργων του; Οφείλεται στο φολκλορικό στοιχείο; Ίσως εν μέρει και στα δύο αυτά. Περισσότερο όμως μου φαίνεται πως η επιτυχία του Καζαντζάκη έχει να κάνει με μια φιλοσοφική και μεταφυσική κουλτούρα της Δύσης, που είναι λίγο-πολύ ξένη στην Ελλάδα, παρά τις ροπές μας, εσχάτως, προς τα θρησκευτικά και τους εκκλησιαστικούς ηγέτες. **Ο Καζαντζάκης είναι, κατά τη γνώμη μου, πολύ πιο Ευρωπαίος από τους αδιάφορους —ως τώ-**

ρα— για τα μεταφυσικά Έλληνες.

Ως προς τη «θεωρία του χάους», όμως, φοβάμαι πως πρέπει να διαφωτιστώ μαζί σας. Γιατί ο Καζαντζάκης ποτέ δεν βγήκε να πει με καμάρι: Ξέρετε, είμαι χαοτικός! Δεν υπερασπίστηκε το δικαίωμα στην αντίφαση και στο χάος, αντιθέτως, επιδόθηκε να φτιάξει ένα συνεκτικό σύστημα, να δώσει στον κόσμο μια καινούργια αλήθεια, τη μία και μοναδική αλήθεια.

Οι αντιφάσεις του άλλωστε είναι πολλές και ποικίλες και δεν έχουν πάντα την ίδια αιτιολογία. Θα σας αναφέρω μία που εντόπισα τελευταία και που με έχει ομολογουμένως εντυπωσιάσει. Προέρχεται από ένα κεφάλαιο του «Καπετάν Μιχάλη» με θέμα υπαρξιακό. Ο γέροντας πατέρας του καπετάν Μιχάλη, όταν προσιθάνεται το τέλος του, καλεί τους παλιούς συμπολεμιστές του και τους ρωτά τι νόημα αποκρίσαν από τη ζωή τους. Ένας από αυτούς αφηγείται εκτενώς και με ηθική τις μάχες που έδωσε και τα αψιτά των αντιπάλων που έκοψε και διατήρησε σε μια γυάλα σε ανάμνηση των ανδραγαθιών του. Ο παππούς, ωστόσο, τον κόβει: «Βάλε τη γυάλα στον ντορβά σου», του λέει θυμωμένα, «δεν έχουν τελειωμό οι θηριωδίες του ανθρώπου». Αλλά ο καπετάνιος σκέφτεται λίγο και αντιλέγει: «Μα πολερούσα για ελευθερία! Γι' αυτό σκότωνα τους Τούρκους». Και τότε ο παππούς, αντί να του υποδείξει πως τα κομμένα αψιτά στη γυάλα δεν έχουν σχέση με την ελευθερία, αλλά με την ηθική του φόνου, τον συγχαιρεί: «Σωστά, σωστά τα λες, γεια στα χέρια σου, γεια στο στομά σου. Αργήσε, μα κατάλαβες».

Ο αγαγώνος δικαιούται, νομίζω, να απορήσει: Πώς ο γέροντας πατέρας του Καπετάν Μιχάλη, που φαίνεται να απεχθάνεται τις «θηριωδίες» στη μία σελίδα, στην επόμενη τις επιβραβεύει; Ποιο νόημα πρέπει να βγάλουμε από τα παραπάνω; Η λύση είναι πολύ απλή και πεζή (καμία σχέση με τη θεωρία του χάους). Τη βρίσκει κανείς σκαλίζοντας τα κιάπια, συγκεκριμένα το περιοδικό «Νέα Εστία» του 1947, όπου ο Καζαντζάκης είχε προδημοσιεύσει ένα κεφάλαιο από το μυθιστόρημά του. Εκεί λοιπόν ακούμε τον παππού να λέει, όχι την ανθρωπιστική ατάκα «Δεν έχουν τελειωμό οι θηριωδίες του ανθρώπου», αλλά κάτι ουσιωδώς διαφορετικό: «Δεν έχουν τελειωμό τα ιστορικά του ανθρώπου». Δηλαδή, ο παππούς είχε θυμώσει όχι για τον αιμοδιπή χαρακτήρα της ιστορίας του καπετάνιου, αλλά γιατί η αφήγηση τραβούσε σε μακρός, κι αυτός βιαζόταν: ήθελε να πάει και' ευθείαν στην ουσία!

Εχει προβλέψει η «θεωρία του χάους» τις προσδοκίες του αναγνώστη; Οχι, δηλαδή, κάποιοι θα επισήμαναν στο συγγραφέα ότι παραείναι αντιανθρωπιστική η θεωρία του, σε μια εποχή μάλιστα που ο κόσμος είχε μόλις βγει από μια περίοδο απεχθών εγκλημάτων κατά της ανθρωπότητας;

Αναγέννηση ως τον Καζαντζάκη

Ντελαπόρτα στο 14ο αιώνα, όπως έδειξε η λαμπρή έκδοση των έργων του από τον Μανούσο Μανούσακα.

Αλλά και η λογία βυζαντινή παράδοση, σε αρχαϊζουσα γλώσσα, καλλιεργήθηκε στην αναγεννησιακή Κρήτη. Πολλοί λόγιοι έγραφαν επιγράμματα και άλλα κείμενα σε αρχαία μέτρα. Η βυζαντινή παράδοση ήταν ισχυρότατη και στη ζωγραφική.

• Τα τελευταία χρόνια Δυτικοευρωπαίοι μελετητές ανακαλύπτουν και εκθειάζουν τη δημιουργία της Κρητικής Αναγέννησης. Αυτή η τάση θα έχει συνολικότερα θετικές επιπτώσεις στο νεότερο πολιτισμό μας;

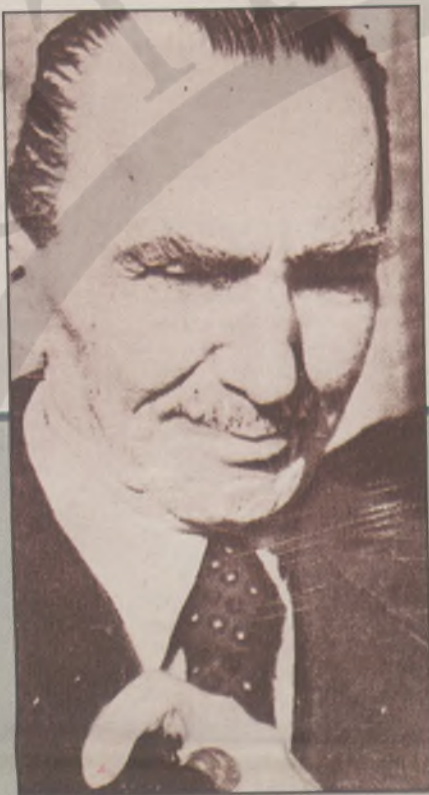
Η φιλολογική καταξίωση της Κρητικής Λογοτεχνίας σε διεθνές επίπεδο επιδρά ευνοϊκά στην Ελλάδα. Παλαιότερα, στην εποχή των Φαναριωτών και της καθαρεύουσας, η Κρητική Λογοτεχνία αντιμετωπιζόταν αρνητικά ή με σγκατάβαση, διότι οι περισσότεροι μορφωμένοι ήταν στραμμένοι κυθρίως

προς τη λογία παράδοση. Στα Επάνησα όμως η Κρητική Λογοτεχνία είχε από παλιά απήκηση και ήταν ευρύτερα γνωστή και αγαπητή.

Αποτελούσε κι αυτό μια διαφοροποίηση της Επτανήσου έναντι των Φαναριωτών, όπως ήταν και η επαφή της Επτανήσου με την Ιταλία. Οι διαφορές αυτές είχαν γίνει αντιληπτές από το πρώτο μισό του περασμένου αιώνα και δεν μπορούμε να τις παραβλέψουμε.

• Η Κρητική Λογοτεχνία έχει έναν οικουμενικό προσανατολισμό όσον αφορά το σύστημα αξιών το οποίο προβάλλει; Η συμβολή της αρχαίας ελληνικής γραμματικής έχει παίξει ρόλο σ' αυτό το πεδίο;

Η Κρητική Λογοτεχνία είναι ασφαλώς «οικουμενική», όπως λέτε, διότι προβάλλει την αξία του Ανθρώπου όπως την είδε η ευρωπαϊκή Αναγέννηση. Το ανθρώπινο στοιχείο υπάρχει στη «Θυσία του Αβραάμ», περίφημο κρητικό δραματικό έργο, που πιθανότατα προέρχεται και αυτό από τον ποιητή του

ελπισμού, και υιοθέτησε τον περιφρονητή της «ανθρώπινης αγέλης» ντιοείσμο.

Ο «λαϊκός» Καζαντζάκης είναι ένα σφιγμένο φαινόμενο. Γεννιέται στο τέλος της Κατοχής, με την απελευθέρωση. Τότε ο Καζαντζάκης περιοδεύει στα κατεστραμμένα από τους Γερμανούς κρητικά χωριά και, καθώς φαίνεται, συγκινείται από το φρόνημα του πληθυσμού, την αντοχή, την αγωνιστικότητα του. Τότε για πρώτη φορά, αν δεν κάνω λάθος, μετατρέπεται στη συνείδησή του ο «λαός» σε αξία.

Το ίδιο φαινόμενο παρουσιάστηκε και σε πολλούς συγγραφείς της γενιάς του 1930, ανάμεσά τους και στο σύντροφό του Καζαντζάκη, τον Πρεβελάκη. Ο συγγραφέας που προπελεμικά χρησιμοποιούσε τις λαϊκές φόρμες παίζοντας για χάρη μιας αισθητικής, στα μεταπολεμικά χρόνια αναλαμβάνει στα σοβαρά να παίξει το ρόλο του εθνικού βάρδου.

Αυτή η «λαϊκοποίηση» των συγγραφέων συνέβη -αν βλέπω οοστα- στο τέλος της Κατοχής, και πρέπει να οφείλεται στην Αντίσταση και, πιθανώς, σε μια διάχυση των ιδεών της Αριστεράς και εκτός του αριστερού χώρου.

• Οι έννοιες της πνευματικής και σωματικής ηθικής με την αντίληψη του Καζαντζάκη περι ασκητικής και εγκράτειας με ποιον τρόπο ισορροπούν και συνυπάρχουν στην πνευματική του δημιουργία; Επισφραγίζουν και πώς την αξία της ελευθερίας με τα δεδομένα της εποχής του;

— Το έργο του Καζαντζάκη είναι ένα διαρκές κοντραποχτήπημα της ηθικής με την εγκράτεια, με πάντα χαμένη βέβαια την ηθική. Σε ένα από τα πρώτα του έργα, τον πρωτομάστορα, που μυθοποιεί το δημοτικό τραγούδι, ο ξανθός λεβέντης πρωτομάστορας νικά τον πειρασμό της σάρκας, αφηρησίας την αγαπημένη του να χιτσιέ στο γιοφύρι, προκειμένου εκείνος να αφιερωθεί στο μεγάλο έργο. Στον «Ζορμπάς» ο διανοούμενος αφηγητής αφήνει και σκοτώνουν την όμορφη κήρα, την αγαπητικιά του. Στον «Καπετάν Μιχάλη» ο ήρωας σκοτώνει με τα ίδια του τα χέρια το αντικείμενο του πόθου του.

Πίσω από όλες αυτές τις ιστορίες (και από πολλές ακόμα) κρύβεται ένας κλασικός, αρχαιωτικός σχεδόν, φόβος του καλλιτέχνη: Πώς οι ερωτικές επιδόσεις αφαιρούν τη δημιουργική ορμή. Διάβασα τελευταία να ισχυρίζεται κάτι τέτοιο και ο Τούρκος συγγραφέας Ορχάν Παρούκ -το γνωρίζει «εκ πείρας», έλεγε. Όμως πόσοι και πόσοι συγγραφείς δεν ήταν και παθιασμένα ερωτικά υποκείμενα; Όσο για τον Καζαντζάκη, θα μπορούσαμε ίσως να σκεφτούμε πως οι αδυναμίες του στο σημείο αυτό τροφοδότησαν οπωσδήποτε το συγγραφικό του οίστρο.

«Ερωτόκριτου», τον Βιτσέντζο Κορνάρο.

Ο ιδεολογικός κόσμος της «Θυσίας», όπως και της «Ερωφίλης» του Χορτιάτη, υπάρχει και στα παλικά θεατρικά έργα που κρησιμεισαν ως πρότυπα των κρητικών. Οι ιδέες αυτές παρουσιάζονται στον πόνο της μάνας στη «Θυσία», στην άρνηση της Αρετούσας να δεχθεί το σύζυγο που της επιβάλλει ο βασιλιάς-πατέρας της, και στην επίσης ελεύθερη επιλογή συντρόφου στην «Ερωφίλη». Όλα αυτά βρήκαν στην Κρήτη μια ποιητική έκφραση εντελώς νέα και πολύ υψηλού επιπέδου. Η αρχαία γραμματεία μόνο εμπέσωσ, μέσω της ιταλικής, επηρέασε την κρητική.

• Ασχοληθήκατε με τον Σολωμό και εκδώσατε τα «Ποιήματα και πεζά» στον οίκο «Σιγμή» του Αιμίλιου Καλιακάτσο το 1994. Ποια νομίζετε πως είναι η σχέση του Σολωμού με την Κρητική Λογοτεχνία;

Ο Σολωμός, που ήταν κρητικής καταγωγής και το ήξερε, επηρεάστηκε από τον «Ερωτόκριτο» στο Δεύτερο Σχεδιασμά των «Ελεύθερων Πολιορκημένων», στον «Κρητικό» και στη σατιρική «Τρίχα». Γράφει διστιχα με ρίμες και με ορισμένα στοιχεία κρητικά. Αργότερα εγκατέλειψε τη γραμμή αυτή και ακολούθησε την αυστηρή λιτότητα του νεοελληνικού δημοτικού τραγουδιού, χωρίς ρίμες. Ο Σολωμός ήξερε επίσης τη «Θυσία του Αβραάμ» και τη «Βοσκοπούλα», την οποία αναφέρει στο «Διάλογο».

• Ποια άλλα κρητικά έργα σάς απασχόλησαν τα τελευταία χρόνια;

Στη δεκαετία του 1990 εκδώσαμε μαζί με τη Μάρθα Αποσκήτη την «Ερωφίλη», που ανατυπώθηκε πέρσοι, τον «Ζήνωνα» (έργο κρητοεπτανήσιακό) και τον «Κρητικό Πόλεμο» του Μαρίνου Τζάνε. Η «Σιγμή» επανεξέδωσε δύο φορές και το ιστορικό μελέτημά μου «Η Κρητική Λογοτεχνία και η εποχή της». Τώρα θα εκδοθεί, πάλι από τη «Σιγμή», μια συγκέντρωση των κρητολογικών άρθρων μου.

• Ποια γνώμη έχετε για τον Ψυχουντάκη ως λογοτεχνικό φαινόμενο;

Ο Γιώργης Ψυχουντάκης είναι πράγματι ένα φαινόμενο της σημερινής Κρήτης, που συνδέεται όμως και με την παλιά κρητική λογοτεχνία της Αναγέννησης. Ανθρώπος και λογοτέχνης σ' αυτόν είναι άρρηκτα συνδεδεμένος. Πολύ νέος, σχεδόν παιδί, έκανε αντίσταση κατά των Γερμανών στα Βουνά της Κρήτης. Ο Λι Φοέρμπερ αφηγείται πώς ο Ψυχουντάκης και μέσα στις σπηλιές όπου έμεναν και παρ' όλους τους κινδύνους που περνούσαν, τραγουδούσε συχνά «Ερωτόκριτο»! Μετά τον πόλεμο έγραψε τις αναμνήσεις του και μετέφρασε ολόκληρο τον Όμηρο, την «Ιλιάδα» και την «Οδύσσεια» σε στίχους με ρίμες όπως του Κορνάρου! Πολλοί πιστεύουν ότι η μετάφραση αυτή είναι η μόνη που ζωντανεύει την ποιητική λειτουργία του αρχαίου κειμένου. Ετσι στις αντιποικτικές μέρες μας γεννήθηκε στη δυτική Κρήτη μια ποίηση με γνήσιο λόγο, μια ποίηση με ψυχή, η ποίηση του Γιώργη Ψυχουντάκη.

ΜΟΛΙΣ ΚΥΚΛΟΦΟΡΗΣΕ

A. B. Bosworth

ΚΑΤΑΚΤΗΣΕΙΣ

**και
ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑ
ΤΟΥ
ΜΕΓΑΛΟΥ
ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ**

Οι μηχανισμοί κατάκτησης ενός μεγάλου μέρους του τότε γνωστού κόσμου. Η δημιουργία μιας αυτοκρατορίας. Η θεοποίηση του ιδρυτή της. Ένα από τα εγκυρότερα δημοσιεύματα για τον Μ. Αλέξανδρο.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΟΔΥΣΣΕΑΣ

ΤΗΛ. 36.25.575, 36.24.326 - FAX 36.48.030

«...σικκής»

Οι αντιφάσεις, λοιπόν, τουλάχιστον πολλές από αυτές, προκύπτουν από μια ανάγκη προσαρμογής της θεωρίας σε ευρύτερα αποδεκτές αντιλήψεις της κοινωνίας. Αλλά φοβάμαι πως έχω ξεστρατίσει τη συζήτηση από τις σφαίρες της φιλοσοφίας προς τα πεζά πεδία της φιλολογίας του μικροσκοπίου, της ιστορίας, ακόμα και της πολιτικής.

• Ο Ζορμπάς, ως διονυσιακό πρότυπο ζωής, που ζει έντονα ηυκικά γεγονόσια, μέσα από την καθημερινότητα, είναι το αντιθετικό διπολο του Οδύσσεια που πλάθει ο Καζαντζάκης στην «Οδύσσειά» του, πεθαινοντίας πάντο σε ένα παγόβουνο, μαχόμενος σε έναν χώρο κοινωνικής μοναξιάς και συνειδητής αυτοπεριχαράκωσης; Υπάρχει πνευματική σχέση μεταξύ των δύο συμβόλων;

— Και πάλι μου φαίνεται καλό να γειώσουμε τη συζήτηση στην ιστορία. Η «Οδύσσεια» είναι ένα προϊόν του μεσοπολέμου. Ο ήρωάς της είναι ένας desperado, δηλαδή ένας έξω-νόμου, ένας τύπος που αναζητεί τη διαρκή αυτοπερβαση, πέραν του καλού και του κακού. Ο τύπος αυτός δεν είναι καθόλου άγνωστος στην ευρωπαϊκή σκέψη του Μεσοπολέμου. Αν ανάγεται στον Νίτσε, βλέπουμε τη μορφή του και στον πολύ δημοφιλή διανοούμενο (και αντιναζιστή) Σιέφαν Τσβάικ και μέσω αυτού και στο δικό μας Γιώργης Θεοτοκά.

Ο «Ζορμπάς», αντίθετα, είναι ένα έργο που γράφεται μέσα στην Κατοχή. Ο Καζαντζάκης τον γράφει στην Αίγινα υπό το κράτος της πείνας, καθώς φαίνεται. Κι αυτό έχει αφήσει τα ίχνη του. Ο ήρωας του έργου, ο κρητικικός Ζορμπάς, είναι ίσως ένας τύπος desperado κι αυτός, ένας τυχοδιώκτης που αγαπά τις συμβατικές αρχές της κοινωνίας για το καλό και το κακό, όμως η φυσιογνωμία του είναι τώρα (ευτυχώς!) νοθευμένη. Αίφνης, παρουσιάζει μια ιδιαίτερη ευαισθησία στα ζητήματα του ανθρώπινου πόνου: το θέαμα, λέει, κάποιων ορφανών -ο ίδιος είχε σκοτώσει τον πατέρα τους- τον έκανε να αποστραφεί τα εθνικά μίση. Ετσι, «ανηθικός» παραμένει κύριος στα ερωτικά του, αλλά αυτά, ως γνωστόν, συγχωρούνται πιο εύκολα.

• Τα λαϊκά ενορμήματα και βιώματα που συνέχουν το έργο του συγγραφέα σε ποιο βαθμό καθόρισαν τους πνευματικούς του προσανατολισμούς, σε μια περίοδο μάλιστα παγκόσμιων ανακατατάξεων;

— Στις καταβολές του Καζαντζάκη δεν νομίζω πως υπάρχουν πολλά «λαϊκά ενορμήματα», εκτός από το άμεσο περιβάλλον των παιδικών του χρόνων, τον πατέρα του, τη μάνα του, τη γειτονιά του Ηρακλείου. Η παιδεία του, όμως, μόλις άρχισε να την κατευθύνει ο ίδιος, στράφηκε προς το άκρως αντίθετο του λαϊκού. Ασχάστηκε τον Αισθητισμό, ένα ρεύμα καθαρού